

Arrantza-merkatuan Gasteizko merkatariak izandako partaidetza eta inbertsioak (XVII. mendearen hasieran)

Alberto Angulo Morales
EHUko irakaslea

XVII. mendearen hasieran zehar Gaztelan arrain negozioaren arrakastak leku eta negozio ezberdinetan sartutako merkatari kopuru handi baten partaidetza ekarri zuen. Horregatik, balea eta arrain mota askoren ehiza kanpainak finantzatzeko merkataritzea-konpainien sortze prozesua handituz joan zen. Konpainia hauen sortze eta indartze prozesuan Baiona, Bilbo edo Gasteizko merkatari askok parte hartu zuen. Azken horiek, Gasteiztarrek, ontzija-beekin eta Madrilgo arrain inportatzaile (gehienak atzerritarrak) handiekin zituzten harreman estu eta bereziei esker, negozio hauetan aparteko garrantzia eskuratu zuten. Azkenengoz, arrain merkatuaren monopolizatzeko ahalegin horrek Gasteizko merkatari batzuen kasuetan ez zuen arrakastarik izan.

The major importance of the fishing trade in Castile at the beginning of the XVII century caused a participation of tradesmen in different market places and kinds of business. As a cause of this, merchant companies destined to finance the whale-hunting campaigns and, generally, fishing of various species, were created. In these companies, tradesmen of different places such as Bayonne, Bilbao or Vitoria, participated actively. The businessmen of Vitoria gained a great prestige in this trade, mainly to their good relations with the great fish importers from Madrid (all of those were foreigners) and the owners of the fishing-fleets. This monopolizing of the fishing-market ended tragically for some of the businessmen of Vitoria.

Badakigu monasterioetan gordetako dokumentu zaharretan jasota daudela Erdi Arotik, arrainlekuei buruzko eskubideak eta kostalde hauetan hondartu eta atzitutako baleei buruzko informazioak. Gainera, XII eta XIV. mendeen arteko garaian, Gaztelako Koroaren erregeek (besteak beste, Alfontso VIII.ak eta Fernando III.a "Santuak") itsas merkataritza menpe eduki ahal izateko asmoz, politika erabakigarria bultzatzen jarraitu zuten. Helburu honen bila, Gaztelako erregeek kostaldeko zenbait herriri foru berriak eman zizkieten, besteak beste: Kastrori (1163), Sanandereri (1187), Laredori (1200), Hondarribiari (1203), Getariari (1209), Mutrikuri (1209), San Vicenteri (1210), Bermeori (1236) edo Zarautzi (1237). Aldi berean, politika hedakor honen ezaugarri nabarienteko batzuk ziren "Estatuto de Naufragios" edo hondoratzeen estatutua (1180) eta gaziketa bidezko arrainlekuen sustapena (1203). Errege-foruek zekartzaten abantailek, portu hauetako biztanleei eskaintako zigorgabetasunak eta askatasunek, arrantza-jardueraren hazkundea nabarmen bultzatu zuten. Halere, estatutu juridiko horiek aldaketa sakon eta iraunkorrek ekarri zituzten, bereziki, berkontsumorako izan ohi ziren arrainlekuak artatzeko eta soberakinak merkatura-tzeko tresna aiposak bihurtu zituzten.

XIII. mendeak aurrera egin ahala, Kantauri itsasoko portuetako itsasgizonak Europako mendebalde guztian zehar ibiltzen hasi ziren, Iparraldeko Itsasotik Mediterraneoraino Euskal Herriko ekoizkinak (burdina, erretxina, larrua, etabar) esportatuz eta besteak beste (artilea, ardoa, oihalak) garraiatuz. Baionako Ontzi Elkartearen estatutuek (1213) XIII. mendearen hasierako nazioarteko merkataritzaren zirkulazioaren esparrua zehazten dute eta Europako portu famatuenetan, poliki-poliki, merkataria eta itsasgizon euskaldunen agerpena gero eta nabariagoa bihurtu zen. Adibidez, 1281 urtean Larroxelean eta Brujasen euskaldunen kabanak aurki ditzakegu, baina, egia esan, prozesu motel honen unerik eta lorpenik adierazgarriena Brujasko Euskal Herriko Etxea edo Kontsulatuaren agerpena izan zen XVI. mendean. Geroago, Burgosko Kontsulatuari aurre egiteko eta beraren merkataritzaren eraginetik zein babesetik askatzeko asmoz, Bizkaiko Jaugoak 1495eko otsailaren 14ko pragmatikaren bidez, Bilboko Kontsulatuaren sorkuntzari hasiera eman zion eta, 1551. urtean, errege-baimena lortu zuen. Zalantzarik gabe, Bilboko Kontsulatua Antzinako Erregimen osoan zehar Kantauriko itsasoko merkataritza-gunerik inportanteena izan zen hein handi batean. Kostaldeko hiriei dagokienez, Donostiak 1682ko irailean, Carlos II.aren agindu zuzen bati esker, helburu bera lortu zuen bere kontsulatua eskuratu zuenean. Azkenengoz, XVIII. mendean zehar Baionako Merkataritza Ganbera sortu zen (1726an), Gasteizko Kontsulatuaren egitasmoaren porrota (1780) eta Iruñeko merkatarien kontsulatu berri bat sortzeko saioak (1780) aurki ditzakegu (Angulo, 1995a; Azcona, 1996; Zabala, 1994).

Antzinatik Euskal Herriko itsasbazterreko biztanleriak kostaldeetan hondarreratzen ziren baleak beren probetxurako hartzen zituela jakin badakigu ere, animalia hauen arrantzari buruzko dokumentuetan agertzen diren lehenengo aztarnak aurkitu ahal izateko Erdi Aroa arte itxaron behar dugu. Ildo honetatik jarraituz, bale-arrantzari buruzko lehenengo informazioak 1059ko Baionako pribilegioan, Donostiako foruan (1181 ingurukoan), 1190ko Santoñako Kartularioan, Diego López de Harok Plentziari (1299) eta María López de Harok Portugaleteri (1322) emandako sorrera-kartetan agertzen zaizkigu (Casado Soto eta beste, 1995: 54-57).

Goiz Erdi Aroan zehar, balearen arrantzarako espedizioak eratu ziren euskal portuetan, baina, aldi berean, hauek ez dira nahastu behar Ternuako arrain-baltsak aprobetxatzeko eginiko espedizioekin. Beste alde batetik, bakailaoaren salmentari buruzko aipamenik zaharrena 1517. urtekoa dugu, produktu honetaz albisteak zaharragoak izan arren, eta, ekintza ekonomiko honen hasierak zerikusirik badu Ipar Amerikako bakailao-baltsa oparoen aurkikuntzarekin. Bakailao lehorrak, gazituak edo keztatuak harrapatu ahal izateko ontzi sendoak prestatzea nahitaezko bihurtu zen. Egia esan, garai hartako dokumentazioari kasurik eginez gero, bai balea bai bakailaoa Antzinako Erregimen osoan zehar ekoizkin nagusiak izan ziren. Hasiera-hasieratik, antza denez, baleen haragiaz beste ez zuten probetxurik ateratzen, baina, XVI. mendearen erditik aurrera, itsasgizonak zein merkatariak upeletan garrantutako baleen koipea haragia baino negozio hobea zela konturatu ziren eta, ondorioz, jarduera horri ekin zioten. Orduetik, Ternua eta Labradorrerantz urtero itsasoratutako ontziak, kopuru aldetik gehitzeaz gain lekune eta tamaina aldetik ere handiagoak izaten hasi ziren; izan ere, jarduera hartarako nao edo ontzi berezi bat asmatu zuten, 1575.ean Juan Escalante de Mendozak «naos de bordo y mareage firme para las pesquerías que dicen de alta mar» deskribatu zuelarik (Casado Soto eta beste, 1995: 60). Ikuspuntu ekonomikotik, balearen arrantza soberakinik emankorrenak uzten zituen zen, animalia honen haragia zein beste alde guztiak aprobetxagarriak ziren eta (besteak beste, jateko, tresnak egiteko eta olio ateratzeko). Horregatik, XV. mendetik arrantzaleak “Gran Sol” izeneko gunerantz eta Eskozia alderantz abiatuz alturako arrantzari ekin zioten.

1. Erregimen zaharreko arrantzaren kontrola: itsas ermandadetik merkatarien menpera

Hasiera-hasieratik, portuetako kofradiek arrain-salerosketak menderatu ez ezik arrantzaren teknika eta antolakuntza ere arautu zituzten. Ermandade horien giza konposizioa nahiko konplexua zela esan beharra dugu, adibidez, Donostiako “Santa Catalina”-ren kofradian arrantzaleak, itsasgizonak, ontzijabeak, maisuak, pilotuak eta merkatariak nahasturik agertzen zaizkigu (García Fernández, 1995: 360). Arrantzale eta ontzijabeen kofradien helburuak ugariak baziren ere, besteak beste, lau atal nagusi aipa ditzakegu: anaidien betekizun ekonomiko gehien arauketa; talde estu hauetan sartzeko eskatutako ezaugarrien finkapena; helburu erlijiosoa eta beste gorputz juridiko batzuen aurka bere interesak babestea (García Fernández, 1995: 363-375). Denboraren poderioz, itsas ermandade hauek arrain-salerosketari zegokiona kontrolpean jarri nahi izan zuten edo, beste era batera esanda, talde hauen bidez kostaldeko arrantza-merkatua monopolizatzen saiatu ziren. Alabaina, XV. mendetik aurrera kostaldeko udal-gobernuek kofradia hauek kontrolatu nahian ahalegin handiak egin behar izan zituzten. Aldi berean, ermandade hauek izandako beste arerio indartsu bat merkatariak izan ziren, arrantzaren merkatua menperatu nahi zutelako.

Batik bat, euskaldunek zituzten Ternuako arrainlekuen aurrerapena eta dekadentzia XVI. mendeko Espainiako Koroaren nagusitasunarekin erlazionaturik agertuko zaizkigu. Horrela, Erdi Arotik balearen arrantza ezaguna izan arren, XVI. mendea Espainiako Koroaren garapenarekin batera urrezko une bihurtu zen.

Gainera, Gaztelako Erregeek (Errege Katolikoek zein Felipe II.ak) beren armada galeoiez hornitzeko Euskal Herriko ontzigitza bultzatu zuten. Baldintza hauek kontuan hartuz, ez da harrizkoa 1540 eta 1590 artean arrantzale eta itsasontzi euskaldunen agerpena Ternuan nabaria izatea; beharbada, prozesu ekonomiko honen unerik disdiratsuen izan zela esan dezakegu. Baina, denboraren poderioz, egoera honen ezaugarriak aipagarrienetariko batek ere arrantzari kalte egin zion; nazioarteko politikaren arloan, Espainiako Koroaren nahiek eta premiek (berezi "Armada Garaitezina" hornitzeko erabilitako marinel eta itsasontzien eskaera) mugatu zituzten euskaldunek lorturiko urrezko garaia. Gainera, nazioarteko gatazkek eta gerlek ere kaltetu egin zituzten euskal arrantzale eta ontzijabeen nahiak; beraz, XVI. mendean zehar, arrainlekuen aldaketa sakona ikus dezakegu Ternuako hegoaldetik eta ekialdetik Groenlandia, Islandia, Norvegia edo Spitzberg irltako itsasbazterreraino. Ondorioz, Espainiako Koroaren nagusitasuna gutxituz eta euskal arrantzale, merkataria eta ontzijabeen aukerak ere murrizten ziren heinean, Frantzia itsasoan kontrola poliki-poliki lortuz joan zen.

1. taula
Espainiako arrain-inportatzaileak
(XVII. mendean lehenengo erdialdean zehar)¹

INPORTATZAILEAK	LEKUA	URTEA	JATORRIA	BITARTEKOA	ARRAINA
Gerónimo Fernández Alvarez	Madril	1610-1612	Portugal	Vega/Blandón	Bakailaoa
Antonio Blandón	Madril	1600-1634	Portugal	Paul/Tejera,	Arraina
Manuel Rodríguez Sarmiento	Madril	1601-1611	Portugal	Paul/Vega	Cecial
César Mariñón	Madril	1609-1620	Italia	Paul/Urbina	Bakailaoa
Daniel Saubola	Madril	1611-1630	Frantzia	Zavala	Arraina
Bartolomé Rodríguez	Madril	1616-1624	Portugal	Blandón/Vega	Arraina
Guillermo de Lobaina	Madril	1620-1639	Frantzia	Guerena/	Arraina
Pedro Viquemans	Madril	1614-1638	Frantzia	Aberásturi	Arraina
Miguel de Ulívarri	Madril	1634-1639	Espainia	Elguea	Arraina
Mateo Pérez	Cortiguera	1637	Espainia	Urbina	Arraina
Hernando del Mial	Cortiguera	1637	Espainia	Padura	Arraina
Domingo Lafuente	Cortiguera	1637	Espainia	Urbina	Arraina
Santiago Rodríguez	Cortiguera	1637	Espainia	Urbina	Arraina
Pedro de Marquina	Huidobro	1637	Espainia	Urbina	Arraina
Iñigo Orueta	Bilbo	1637	Espainia	———	Arraina
Diego Enríquez	Madril	1610-1611	Portugal	Blandón	Arraina
Martín de Lecuberri	Bilbo	1637	Espainia	———	Arraina
Jorge Díaz Cardoso	Madril	1611-1612	Portugal	Blandón	Arraina
Diego del Campo	Madril	1614-1637	Espainia	Guerena	Sardinzarra
Pierres de Sarrobers	Madril	1611-1612	Portugal	Blandón	Cecial
Francisco Fernández Mora	Madril	1613-1620	Portugal	Vega	Sardinzarra
Enrique Pietersen	Madril	1614-1624	Flamenko	Trocóniz	Bakailaoa
Gracián de Pintre	Burgos	1618-1623	———	Trocóniz	Bakailaoa
Justo de Sagnarte	Madril	1618-1638	Flamenko	Trocóniz	Arraina
Giles Bermolin	Donostia	1619	———	Trocóniz	Arraina
Alonso de Grijalba	Villalón	1619-1620	Espainia	Trocóniz	Arraina
Ingilberto Fanarte	Madril	1619-1620	Flamenko	Trocóniz	Arraina
Antonio Pancuque	Madril	1629	———	Trocóniz	Arraina
Antonio Rodríguez Pontevedra	Bordele	1600-1603	Portugal	Aramayona	Arraina

1. Iturriak: (A)rabako (A)giritegi (H)istoriko (P)robintziala. Protokolo ezberdinak.

Oharra: Bitartekoen zutabea ondo ulertzeko 2. Taulan aipaturiko izenak kontsultatzea komeni da.

Francisco Olivera	Donibane	1600-1603	Portugal	Aramayona	Arraina
Juan de Lamilla	Palentzia	1600	Espainia	Villanueva	Izokina
Lázaro de Carrión	Palentzia	1600	Espainia	Villanueva	Izokina
Pedro Rodríguez	Madril	1600	Portugal	Aramayona	Arraina
Enrique Ulsus	Madril	1600-1601	Flamenko	Aramayona	Arraina
Enrique López	Madril	1600-1601	Portugal	Aramayona	Arraina
Simón Fernández	Soria	1601	Portugal	Aramayona	Bakailaoa
Juan Rodríguez de Velasco	Medina del Campo	1601-1605	—	Aramayona	Cecial
Gerónimo Fernández Alvarez	Madril	1610-1612	Portugal	Vega	Arraina
Manuel Rodríguez Sarmiento	Madril	1601-1611	Portugal	Paul	Arraina
Diego Enríquez	Madril	1610-1611	Portugal	Blandón	Arraina

XVI. mendearen bukaeran, Espainiako Koroaren aurka Europako beste nazioen erasoaldiek eta gerlek espedizio hauen errentagarritasuna egoera larrian jarri zuten. Ondorengo mendean, Hogeita hamar Urteko Gudaldiak egoera zail hau berrindartu zuen eta, azkenean, Utrecht-eko Hitzarmenagatik, 1714.ean, arrainleku hauetan espainolek zituzten eskubideak kendu zizkieten eta ingelesek bereganatu zituzten. Hala eta guztiz ere, XV eta XVI. mendeetan arrantzaren arloko ezaugarriarik nabarmenena zera izan zen: Ternua, Norvegia eta Groenlandia aldean, balea eta bakailaoaren arrantza sendotu zirela. XV. mende arte balearen arrantza gure itsaldean egin ohi zen, baina, Bizkaiko golkoko balea-mota desagertu zen (“Balaena Bizcayensis”) eta arrantzale euskaldunak iparraldeko itsasoetara abiatu ziren “Balaena Mysticetus” delakoaren atzetik. XVII. mendean zehar baleen arrantzaren garapena negatiboa izan zen, batik bat, holandarrek eta ingelesek eginiko erasoengatik. Horrela XVII. mendearen bukaera eta XVIII. mendearen hasieraren artean, balea-arrantzaren arloan gainbehera nabarmendu zen.

XVIII. mendearen irudia makala izan arren, mende honetako hogeita hamarretako hamarkadan baleak harrapatzeko konpainia bat abiarazteko saioak egin zituzten, baina, egitasmo honen jarduera motza izan zen inguruko oztopoak, nazioartekoak, haiek pentsatzen zuten baino handiagoak eta eraginkorrakoak izan zirelako (esate baterako, Danimarkarekiko merkataritza debekaturik baitzegoen). Compañía de Caracasen laguntzak ez zuen arrakastarik izan eta XVIII. mendearen erdian konpainia hura desagertu zen (Casado Soto eta beste, 1995: 80-82; Agirreazkuenaga, 1985: 248). Ondorioz, kostaldeko hirietako kofradia gremialak zein konpainia berezi batzuk arrantzaren merkaturia menperatzen saiatu baziren ere, azken finean merkataria euskaldunak izan ziren helburu hau bereganatu zutenak.

Ildo honi jarraituz, goian kontsulta dezakezuen 1. Taulan, XVII. mendearen lehen zatiko Espainiako arrain-inportatzailerik ezagunenak bildu ditugu. Orokorrean, Euskal Herriko aduanetako kontu-liburu batzuetatik ateratako datu hauek, behin-behinekoak izan arren, talde honetako ezaugarri adierazgarri batzuk argi eta garbi erakusten dizkigute. Lehen alderdia, berrogei inportatzaile hauetatik gehienak (hogeita lau) madrildarrak zirela eta, haien artean, espainiarrak, portugaldarrak, flandriarrak edo frantsesak badaudela esan beharra dugu. Hots, jatorri askotakoak zirela begi bistakoa da, baina, egoera honen zioak zerikusi handia zuen espainiarren eta atzerritarren merkataritza-etxerik garrantzitsuenak Koroaren hiriburuan kokatuta egotearekin (etxe nagusiak zein ordezkariak ziren). Aldi berean, beste hiri eta herri batzuetan finkaturik zeuden merkataritza-etxe batzuk edo merkatariaiek ere aurki baditzakegu ere, behe-mailakoak izan ohi ziren, edo zamariak besterik

ez, agian. Gainera, kostaldeko hiri batzuetan jarritako inportatzaile batzuk ere agertzen zaizkigu, bai Donibane Lohitzunen (Francisco Olivera, beharbada portugaldarra), bai Bilbon (Iñigo de Orueta eta Martín de Lecuberri), bai Donostian (Giles Bermolin).

Horrela, salbuespen batzuk izan ezik, merkatarri edo inportatzaile hauen jatorriari dagokionez, gehienak portugaldarrak (16) eta espainiarrak (12) zirela ageri-agerian dago. Atzean, flandriarrak (4), frantziarrak (3) eta italiarrak (1) datoz baina atzerritar guztiak gehituz gero espainiarren kopurua baino altuagoa dela esan beharra dugu. Egia esan, portugaldarren presentzia ez da harritzeko modukoa XVI. mendetik bi Koroa hauek loturik zeudelako eta, ondorioz, merkatarri portugaldar hauen agerpena guztiz arrunta dela ulertu behar dugu. Gainera, judutar jatorrizkoak zirela ahaztu behar ez badugu ere, bagenekien Portugaletik etorritako merkatarri edo merkataritza-etxe hauek Gaztelako lurralde gehienetan finkatuta zeudela eta inportazio- zein esportazio-merkataritzaren esparru-guztietan parte zuzena hartzen zutela (bereziki, Ipar Europatik ekarritako oihal, artile eta burdinaren merkaturak).

Beste alde batetik, barnealdeko hirietan negozio eta tratuak egin ohi zituzten merkatariek behar handiak zituzten kanpotik inportatutako merkataritza-produktu hauek eskuratzeko zein garraiatzeko. Besteak beste, arrazoi sakon honengatik, merkatarri gasteiztarrak nahitaezkoak zirela erakusteko egoera berezi honetaz baliatu ziren neurrian, inportazio eta esportazioaren merkataritzaren arloan gero eta garrantzi handiagoa izatea lortu zuten. Goiko taulan, Gasteizko merkatarri eta bitarteko famatu batzuen izenak bildu ditugu, besteak beste Julián González de Troconiz, María de Gaviria, Francisco Velázquez de la Cuesta, Martín de Zumárraga, Cristóbal de Paul, Martín de Aramayona, Domingo de Guereña, Ambrosio de Villanueva, Diego de Aberásturi, Simón de Urbina, Martín de Zavala, Martín de Elguea y Retana, Antonio de Tejera Acosta, Juan Nuñez de Vega eta Manuel Blandón (azken hiru bitarteko hauek portugaldarrak ziren).

Laburbilduz, datu hauei esker, poliki-poliki kostaldeko ermandade batzuen eragina baztertuz joan zen heinean, beste merkataritza-produktu batzuekin gertatzen ari zen bezala, bai kostaldeko bai barnealdeko merkatarri batzuk arrain-merkatua menperatzen hasiak zirela ikusi ahal izan dugu. Egia esan, arrain-merkatuaren kasuan, bitarteko gasteiztar hauen agerpena eta esku hartzea funtsezkoa zela agerian dago, beraiek produktu hauek barnealdeko hirietara eramateko beharrezkoak ziren alderdi eta baliabide guztiak antolatzen eta menperatzen zituztelako. Hasiera-hasieran, Gasteizko merkatarri hauen lana bitartekoena izan arren, astiro-astiro merkatu hark eskaintzen zizkien aukerak nahiz etekinak inoiz pentsatu ez zuten baino handiagoak zirela konturatu ziren heinean, merkataritza-egitasmo berri batzuk sortzen hasi ziren, hurrengo atalean ikusi ahal izango dugun bezala.

2. Gasteizko merkatariek eta bitartekoek sorturiko arrantza-konpainiak (1610-1614 bitartean)

Euskal Herrian bertan XVI eta XVII. mendeetan eginiko merkataritza-konpainia gehienak senitarteko-mailakoak izan ziren. Honekin esan nahi dugu, Ingala-

terra eta Holandan sorturiko merkataritza-egitasmo famatuaren aldean (konpainia pribilegiatuak), Espainian zein Euskal Herrian eginiko proiektuak makal samarrak izan zirela. Adibidez, merkataritza-elkarte hauek ikertuz, badakigu XVI eta XVII. mendeetan konpainia hauek sortzeko sinatutako kontratu gehienetan aurki ditzakegun baldintzak ez zirela oso aurreratuak eta, beraz, senitartekoen eragina funtsezko bihurtu zela besteak beste. Aurrerago joan gabe, elkarrekin haiek bazkideak gehienetan senideak izan ohi zirenez, gaur egunean ulertzen dugun bezalako konpainiarik ez zuten osatzen. XVI eta XVII. mendeetako merkatariek sortutako merkataritza-elkarteetan inork ez zekien ezberdintzen zein zen konpainia hauetan eginiko diru-inbertsioa eta bere benetako ondarea. Gehienetan, agiritegiaren aurki ditzakegun dokumentuetan aurkitzen den informazioa sinple samarra da eta ez digu konpainia hauen konposizioa nolakoa zen argitzen. Hala eta guztiz ere, XVII. mendearen hasieran nahiko aproposa den adibide berezi bat aurkitu dugu: Gasteizen bertan eginiko arrantza konpainia askoren sorketa eta garapena bost urtetan zehar, 1610etik 1614ra.

Konpainia hauen historia deskribatu baino lehen, zehaztasun batzuk egin behar ditugulakoan gaude, batik bat Espainiako arrantza-merkatuaren arloan Gasteizko merkatariek zuten eraginari dagokionez. XVII. mendearen lehenengo erdian, Gasteizko merkatariek Europako iparraldetik zein Espainiako barnealdetik eginiko salerosketa gehienak beraien eskuetan geratu zirela esan dezakegu. Egia esan, barnealdeko hiri honetako merkatariek egin ohi zuten ekintza ekonomikoa bitartekoena izan zen, dokumentuetan hurrengo hitzekin azaltzen zaigularik: “comisionista”, “encomendero” edo “factor” (Angulo, 1995b). Antzinako Erregimenean oso ezaguna eta erabilia zen hiztegi batek adierazten digunez enkomenderoa zen, «el que lleva encargos o encomiendas de otros, y se obliga a dar cuenta y razón de lo que se le encomienda y fia»².

2. Taula.

Gasteizko XVII. mendeko lehenengo erdiaren bitartekorik ezagunenak³

Diego de Aberásturi	Martín de Aramayona	Manuel Blandón
Martín de Elguea Retana	María de Gaviria	Domingo de Guereña
Iñigo de Padura	Cristóbal de Paul	Simón de Urbina
Antonio de Tejera Acosta	Julián González Trocóniz	Juan Núñez de Vega
Ambrosio de Villanueva	Martín de Zavala	Pedro de Garibay
Iñigo de Padura	Tomás de Zumalave	Andrés de Arana
Ana de Rejarte	María de Gaviria	Francisco Ruiz Zurbano
Domingo de Arechaga	Pedro de Urbina	Magdalena de Araoz
Juan López de Arcaute	Francisco Velázquez de la Cuesta	Martín de Zumárraga

Nahitaez, XVII. mendeko nazioarteko merkataritzaren arloan sarturik zeudenek argi eta garbi zekiten bere negozioak aurrera eraman eta, azken finean, merkatuak sorturiko oztupoak ekidin ahal izateko merkataritza-sare gogor baten

2. 1633ko dokumentu batean Madrilgo merkataria baten, Juan de Ibarren, eta Gasteizko beste merkataria baten, Juan López de Arcauterren, arteko merkatal harremanak deskribatzen irakur dezakegu «dixeron que entre ellos an ajustado oy dicho dia todas sus quantas que han tenido entre los d(H)istoriko (P)robintziala. Gaspar de Elejalde. 10.610 Protokoloa. 1633/04/18.

3. Iturria: (A)rabako (A)giritegi (H)istoriko (P)robintziala. Protokolo ezberdinak.

barnean sartuta izatea premiazkoa zela. Gasteizko merkatari-taldeari zegokionez, hiri honen kokaera estrategikoa oso eraginkorra izan zen. Beraz, merkatari gasteiztarrek beste hiri eta portu askotako merkatarietara harreman pertsonalak zein komertzialak indartzeari ekin zioten. Denboraren poderioz, egoera honen ondorioz ezagunena zera izan zen: beste hirietako (batik bat, Frantziako eta Gaztelako Koroaren lurretan bizi ziren merkatari atzerritar askorekin) merkataritzaren etxetik harremanak estutu zituztenez astiro-astiro bitarteko hutsak bihurtuz joan zirela. Ildo honi jarraituz, Gasteizko merkatari gehienek kasuetan bi ekintza ekonomiko jorratzen zituztela ikus dezakegu: alde batetik, nahiko ospetsu eta boteretsuak ziren beste merkataritzaren etxe batzuen bitartekoen edo ordezkarien lana betetzen hasi ziren eta, beste alde batetik, aipatutako lana jorratzen ari ziren heinean ohiko merkatari baten eginkizunak ere bete ohi zituzten.

Bereziki, Espainiako artilearen zein Ipar Europatik ekarritako oihalen, arrainaren eta argizariaren merkatuaren barnean Gasteizko merkatarien partaidetza nahikoa ezaguna zen baina, dokumentuetan azalduta agertzen zaigunaren arabera, merkatari hauen lanik adierazgarriena bitartekoarena zen. Azken finean, Gasteizko merkatarien lana ekoizkin batzuk alde batetik bestera garraiatzeko beharrezkoak ziren baliabide guztiak mugitzean eta, aldi berean, sorturiko oztopo guztiak ekiditzean zetzan. Adibidez, Gasteizko kasuan, hiri honetan bertan Espainiako Koroak jarrita zituen aduanetan Europatik bidalitako salgaien zergak ordaintzea lanik inportanteena izan ohi zen (Angulo, 1995c). Gasteizko merkatariak aurrez ordaintzen zituzten salgaien zergak eta geroago, hilabete batzuk pasata, negozio hailetako merkatari nagusiek egindako diru-maileguak itzultzen zizkieten (dokumentuetan negozio honetaz adierazpen garbirik aurkitu ez badugu ere, mesede honen truke merkatari nagusiek zeozer ordainduko zirela suposatuta behar dugu). Alabaina, bitartekoaren negozioak historialari batzuek pentsatzen duten baino arriskutsuagoak ziren, batzuetan, merkatari nagusiei egindako maileguak itzultzen ez zizkietelako edo, gehienetan, Gasteizko merkatariak eginiko fidantzak ordaindu gabe geratzen zirelako.

XVI. mendearen bukaeran zein XVII. mendearen lehenengo erdian zehar, merkatari eta bitarteko gasteiztar hauen bezero nagusiak nazioarteko merkataritzaren arloan sarturik zeuden Madrilgo eta Gaztelako hiri nagusietako merkatari eta tratulari portugaldarrak izan ziren. Gasteizko merkatariak jorratutako ekintza berezi hauetatik aparte, badakigu inportatzaile gisa ere aurki ditzakegula. XVII. mendearen lehenengo zatian, zehazki 1610etik 1614ra, barnealdeko euskal hiri honetako tratulari eta merkatariak ezagunenek kostaldeko ontzijabe eta beste merkatari batzuekin Ternuarantz eta Norvegiarantz joateko prest zeuden itsatsonzi batzuk hornitzeko nahiz prestatzeko aparteko kontratuak egin zituzten. Adibidez, 1611. urtean, Cristóbal de Urrunek Elgoibarko Juan López de Orviarekin konpainia bat antolatzeak akordio adierazgarri bat sinatu zuen; elkarte honen helburua ondokoa zen: bakailao-arrantzarako prest zegoen “Nuestra Señora de la Asunción” itsasontzian 100 dukateko inbertsioa sartzeari⁴. Egia esan, haien artean egindako

4. AAHP. Diego Remírez Tosantos. 4.599 Protokoloa. 1611/5/25. 340r.-342r. fol. Kontratu honen bitartez, badakigu “Nuestra Señora de la Asunción” izeneko ontzia 850 tonakoa zela, maisua Juan de Verástegui zela eta kapitaina Aparicio de Gorostola mutrikuarra. Agiriak azaltzen digun bezala ontzi hau Ternuarantz abiatzen zen «a la pesquería de bacalao y grasas». *Ibidem*.

kontratu mota “a pérdidas y ganancias” zen; horrek esan nahi du, negozio horretan partaide bakoitzak hasiera-hasieratik lortutako irabaziak nahiz galerak bazkide guztien artean banatuko zirela onartzen zuela. Beraz, kontratu honen baldintzek arrantzarako konpainia hauen sorkuntza negozio arriskutsu samarra zelakoan zeudela erakusten digute.

Hiru urte geroago, 1614. urtean, Pedro Martín de Manurga eta Francisco González de Legarda gasteiztarrek ere antzeko hitzarmen berri batzuk egin zituzten Juan López de Orviarekin “Nuestra Señora de la Asunción” deituriko ontzia baikilao-arrantzarako prestatzeko⁵. Manurgak ehun dukat inbertitu ondoren, beste merkatarri gazteitar batzuek ere tratu horretan parte hartu zuten, besteak beste, Francisco González de Legardak, Pedro de Arcayak (250 dukat) eta Domingo de Galarragak (beste 300 dukat inbertituz). Aldi berean, aipatu ditugun tratu horretako partaide batzuek eta guztiz berriak diren beste batzuek (esate baterako: Bartolomé de Galarreta, Juan de Ugarte, Juan Ochoa de Zuazo eta Pedro de Arcayak) Donostiako ontzijabe batzuekin akordio zehatz batzuk egin zituzten, zehazki Manuel de Argacherekin (Norvegiara joateko “Nuestra Señora del Rosario y la Esperanza” izenekoaren ontzijabearekin) eta Sebastián de Burgoarekin (Ternuara joateko prest zegoen “Nuestra Señora del Socorro y Buen Viaje” deiturikoaren ontzijabearekin).

Azken finean, tratu haien guztien aspekturik garrantzitsuena zen, “pérdidas y ganancias” sistema erabiliz, Gasteizko merkatariek eta tratulariek ontzi hauek hornitzeko eta puntu-puntu jartzeko premiazoak ziren diru-kopuruak edo inbertsioak ontzijabeei aurreratzen zizkietela. Horrela, negozio haietan kostaldeko ontzijabeek baliabideak sartzen zituzten bitartean, barnealdeko merkatarien betekizuna diru-inbertsioa zen. Edonola ere, inoiz ez dugu ahaztu behar haiek inbertitu zituzten diru-kopuruak beharrezkoak zirela Ternua edo Norvegiarantz abiatu nahi ziren ontziak horni zitazaten.

Egia esan, bakailaoa eta balearen arrantzarako eginiko konpainia haien agerpenean ezaugarri komun batzuk aurki ditzakegu (hemen aipatuko ditugun ezaugarri nagusiak hobeto ulertzeko eranskinaren bigarren adibidea ikus daiteke), besteak beste:

a) Orokorrean, hitzarmen hauetan parte ohi zuten merkatariek eta tratulariek inbertsio gehienak eskudiruz ordaintzen zituzten⁶;

5. Pedro Martín de Manurga egindako akordioaren arabera, 11 errealeko 100 dukat inbertsioa egin zuen “Nuestra Señora de la Asunción” izeneko ontzia hornitzeko. Egoera honetan, Juan López de Orviaren ontzia baleak harrapatzera Frislanerantz abiatzen zen. *Ibidem*, 2.600 Protokoloa. 1614/5/17. 428r.-431v. fol.

6. Ezaugarri honen garrantzia ulertu ahal izateko, Antzinako Erregimen osoan zehar, eskudirra garraiatzeak izugarriko arazoak sortu ohi zituela gogoraziko dizuet, alde batetik, bidelapurren eraginagatik eta, beste alde batetik, dirua erresumatik ateratzeko debekaturik zegoen salgaia zelako. Adibidez, 1623. urtean, Gasteizko merkatarri batek, Juan de Esquíbel Ilárazak, Donostiara diru-kopuru handi bat (40.000 erreale) bidali nahi zuenez Gasteizko eta Donostiako Alkate Nagusiei baimen berezi bat eskatu behar izan zien. Horrela, aigiriak dioenez: «En la noble y leal villa de san ssevastian a veynte dias del des de Junio de mill y seyscientos y veinte y tres años ante su merced de martin de echavez alcalde ordinario de la dicha Villa y en pressencia de mi Juan de beogran escrivano de su magestad e del numero della y testigos parecio presente cristoval de çubicueta arriero residente en esta villa y dixo que juan de esquibel ylaraza vecino de la ciudad de Vitoria, le havia entregado en ella quarenta mill reales en moneda de plata para traer a esta villa y en ella entregarlos a Miguel de echo

b) Konpainia hauetako bazkideek bai tratu hauek ekarritako irabaziak bai galerak bidaia hauek jasaten zituzten arriskuak gainditu ahal izateko ohiko “a pérdida y ganancia” sistema onartzen eta erabiltzen zuten⁷;

c) Merkataritza-egitasmo hauetan eginiko diru-inbertsioak ontziteria hornitu eta prestatzeko erabiltzen ziren.

d) Kontratu haietan zehazki azaltzen ziren bidaia hauen bidez ekarritako produktuak non edo zein portutan deskargatu beharko zituzten (normalean, XVII. mendearen lehenengo zatian aurki ditzakegun portuak hauexek ziren: Kastro, Donostia, Bilbo edo Pasaia). Hainbat arrazoi direla medio, nao hauek agiritan aipaturiko portuetan atrakutzen ez bazuten merkatariek eginiko inbertsioaren dirutza berreskuratzeko eskubidea zuten eta, gainera, ontziteriaren kapitainak, irabazi gisa, ehuneko 27,5 ordaindu behar ziren.

e) Konpainia hauek osatzeko kontratuek kapitainei ere aukera berezi bat ematen zieten, tratulariek sortutako diru-kopuru osoa eta ehuneko 27,5 itzuli ondoren, ekarritako sabela bereganatzen zutelarik.

Ildo honi jarraituz, 1610etik 1614era, Donibane Garaziko Sabat de Iturbide ontzijabeak Donostian bertan bizi zen ordezkari bat, Joanes de Bortuete, Euskal Herri osoan zehar inbertitzaileen bila bidali zuen. Antza denez, Iturbide kapitainak XVII. mendearen hasieran bakailao eta balearen arrantzarako bederlatzi ontziko flota zuen eta, argitu gabe dagoen arrazoi batzuegatik ontziteria hau prestatzeko dirutza falta zitzaionez, Hegoaldeko hiri guztietako edozein merkatariren laguntza beharra zuen. Esate baterako, 1610ko martxoaren 9an bertan, Juan de Amézagak eginiko akordioak dioenez, merkatarí gasteiztar honek hamaika errealeko mila dukat Sabaten proiektuan inbertitu zituen⁸. Arabako Agiritegi Historiko Probintzian aurkitutako konpainia-kontratuan, Amézagaren inbertsioaren neurria azaldu bezain pronto, gasteiztarrek emandako diru-kopuru hau Sabat de Iturbide kapitainaren ontziteria osatzen zuten itsasontzi guztien artean banatu zutela ikus dezakegu.

vecino de la dicha villa que estava presente de los quales dichos quarenta mill reales acia ecivicion ante su merced y azia entrega dellos al diho miguel de hecho el qual aviendolos contado que estavan en reales de a ocho y a quatro se dio por entregado dellos y otorgo recivo en forma de la dicha cantidad al dicho cristobal de Çuvicueta de cuya entrega yo el dicho escrivano doy fee». AAHP. Francisco de Isunza. 2.630 Protokoloa. 1623/06/14. 57r.-57v. fol.

7. Haietako bidai batek gainditu behar zituen arazoak zein arriskuak handiak ziren, bereziki klimatologiak ekarri ohi zituenak eta pirateriak sortutakoak. Adibidez, Cristobal de Urrunek Juan López de Orivarekin eginiko tratuan hurrengo baldintza irakur dezakegu: «la segunda condicione es que si lo que dios no permita y ladicha nao fuere tomada o robada por amigos o enemigos o en qualquier manera se perdiere y despues fuere rrecuperada en qualquier tiempo por el dicho joan lopez de orivar en tal caso pagando y contribuyendo el dicho cristoval de urune en las costas aberias que en esto se hizieren aya de heredar y herede rrata por cantidad sueldo a libra». AAHP. Diego Remírez. 4.599 Protokoloa. 1611/05/27. 340v. fol.

8. Haien artean egindako konpainia-kontratuak dio «que son concertados conbenidos e ygualados de formar y formaron conpania a perdida y ganancia en esta manera que el dicho Joanes de Bortuete toma y reçive del dicho Joan de amezaga mill ducados de a honçe rreales cada un ducado en rreales de contado sobre nueve naos y quillas y casco dellas y artilleria y demas pertrechos della como dicho es a perdida y gançia». Ibidem. 6.101 Protokoloa. 1610/03/9. 257r.-257v. fol.

3. taula
Juan de Amézaga eta Sabat de Iturbideren arteko konpainiaren kontratuan eginiko diru- eta itsasontzi-banaketa (1610. urtean)⁹

ITSASONTZIAK	TONA-KOPURUA	DIRU-INBERTSIOA ¹⁰	MAISUAK
La María	400	150	Sansin Daldaule
La Gracia	500	200	Pierres de Aristegui
La Sabadina	200	120	Juan de Errazu
La Juana	200	100	Domingo de Aristegui
La María	160	75	Joanes Daldaule
La Esperanza	150	100	Martín de Echávarri
La María	150	100	Joanes de Amezueta
La María	150	75	Joanes de Aristegui
La Esteban	100	75	Miguel de Aristegui
KOPURUA	2.010	995	

Goian ikus dezakezuen 3. taulan, Sabat de Iturbide kapitainaren ontziteriaren neurria eta edukiera begi bistan aurkezten zaigu: bederatzi naoz osaturik zegoen (garai hartan kopuru altu samarra zela aipatu beharra daukagu) eta flota honek mugi zezakeen tona kopurua 2.010 ingurukoa zen. Aldi berean, Antzinako Erregimenean nahikoa arrunta izan ohi zenez, itsasontzien izenak emakumeenak ziren (bereziki, santuenak) negozio hauetan sarturik zeuden pertsona gehienek ontziteriaren babesarako Jainkoaren edo santu batzuen laguntza lortu nahi zuten eta (guztiz interesgarria da bederatzi nao hauetatik lauk izen bera izatea). Beste alde batetik, flota honetako itsasontzien tona-kopuruak ezberdin samarrak zirela gogoratzea komenigarria da eta; Iturbideren flotaren kasuan, “La Gracia” deituriko ontzia, 500 tona zeramatzana, ontziteria honetako “nao capitana” izango zela agerian dago.

4. taulako ontziterian nao bakoitzak bere arduraduna ere bazuela argi eta garbi geratzen zaigu, konkretuki, agiri hauetan maisuak izandakoak¹¹. XVI. mendeko zabalkunde handiko nabigazio-eskuliburu batean, Diego García de Palaciorenean, betekizun eta pertsonaia hauei buruzko informazio zuzena atera dezakegu, berak zioenez:

Gizon trebe, zuzena eta negozio-gizona behar du izan, merkatariek ezagutzen dutena eta fama zein iritzi onekoa, eta egiten dituen gauza guztietan, dituen modu on eta kontu garbiengatik, besteen konfidantza merezi duena. Merkaduriak ongi pleitatzen, karga hornitzen eta gauza bakoitza bere lekuan jar dezaten agintzen jakin behar du. Gizon baketsua eta ongi egokitua behar du, eta ontziak, lehorrean zein itsasoan behar dituen gauza guztiak ezagutu eta ulertu behar ditu. Oso garrantzizko da marinela ona izatea ere, eta altura zer den, esperientzia eta zientziak jakitea; honela, leku guztietara hobe heltzeko gauza izango da, egin behar duena egiteko inolako aholkuaren premiarik gabe (Laburu, 1992: 75).

9. Iturria: AAHP. Diego Remírez. 6.101 Protokoloa. 1610/03/09. 257r.-261v. fol.

10. Hamaika errealeko dukatak.

11. Ontzia, armadakoa edo sabel handikoa izanik, kapitain batek agintzen bazuen ere, maisua edo “maestre” ontziko bigarrena izan ohi zen eta gaur egungo lehen ofizial batek dituen funtzioak bete ohi zituen. Hori bai, ontzi zibiletan, arrantzontzietan edo merkataritza-ontzietan maisuak aginte nagusia zuen.

4. taula
Gasteizko merkatarien partaidetza Sabat de Iturbide ontzijabearekin
(1610-1614 urteko garaian)¹²

MERKATARIAK	1610	1611	1612	1613	1614
Juan de la Presa Salazar					x
Francisco González de Legarda	x	x		x	x
Bartolomé de Galarreta		x	x	x	x
Juan B. de Nanclares			x	x	x
Juan de Castillo Landa	x	x		x	x
Juan de Ugarte				x	x
Juan de Presencio			x	x	x
Juan de Aberásturi		x	x	x	x
Antonio de Larrina	x	x			x
Juan Ochoa de Zuazo					x
Martín de Manurga				x	
Pedro de Murguía	x				
Cristóbal de Urrune			x		
Juana de Calleja	x	x	x		
Pedro de Arcaya	x	x	x		
Francisca de Foronda			x		
Sebastián de Vitoriano		x			
Francisco de Eguiluz	x	x			
Antonio de Maturana			x		
Juan de Salinas Garibay		x			
Juan de Amézaga	x	x	x		

Lan honetan ikertzen ari garen adibidearen bitartez, ontziteria honetako maisuak Iturbideren konfidantza handiko gizonak eta senitartekoak zirela esan dezakegu. Bederatzi maisu hauen artean lau Aristegui eta bi Daldaule bazeudela kontuan hartu behar dugu, seguraski lehengusuak edo anaiak zirenak, gainera, abizenak irakurtzen ditugun heinean gehienak euskaldunak (iparraldekoak zein hegoaldekoak) zirela begi bistakoa da. Azken finean, agiriaren informazioek XVI. mendeko eskuliburu famatu horrek maisuez zioena berresten eta sendotzen dute, batik bat maisu hauek konfidantza handiko gizonak izateari dagokionez; 1613. urtean Iturbidek zituen lau nao hornitzeko enkargua (zehazki, “La Margarita”, “La Gracia”, “La Marta” eta “La María” izenekoak) Miguel de Aristeguiari eman zion, hiru urte lehenago bere nao bateko maisua zenari¹³.

1610 eta 1614. urteen artean, Sabat de Iturbide kapitainak hamaika konpainia-kontratu egin eta sinatu zituen (bere kabuz edo beste ordezkari batzuen bitartez) Gasteizko merkatari askorekin. Horregatik, hasiera-hasieratik azaldu behar dugu ez gaudela konpainia handi baten aurrean, ez zela merkataritza-konpainia multzo handi bat besterik. Beste alde batetik, kontratu hauek egiteko erabilitako eredia bera ez bazen, nahiko antzekoa zela esan dezakegu eta hitzarmen guztietan baldintza berdinak aurkitu ditugula. Garai motz honetan, negozio honetan parte hartu

12. Iturria: AAHP. Diego Remírez. 1610 eta 1614 arteko Protokoloak.

13. AAHP. Diego Remírez. 4.170 Protokoloa. 1613/03/08. 153r.-154v. fol. Ikus Angulo, 1996: 221-234.

zuten Gasteizko merkatarien kopurua handia izan zen (21 tratulari), 4. taulan argi eta garbi aurkezten dugun bezala. Hala eta guztiz ere, kopuru honetatik gutxi gorabehera erdiek lehenengo bi urtetan parte hartu zuten eta beste erdiek ondorengo bi urteetan, 1613 eta 1614. urteetan zehar.

Merkatari hauetatik, garai honetan guztian zehar lauk besterik ez zuten negozio honetan parte hartzen jarraitu (honako hauek: Bartolomé de Galarretak, Francisco González de Legardak, Juan de Castillo Landak eta Juan de Aberásturik). Hala eta guztiz ere, arrantza-merkatuarekin zerikusirik zuen Gasteizko merkatari kopurua altuagoa zen (ikus 4. taula), besteak beste, Juan de Gámiz (1610-1612), Antonio de Maturana (1611), Francisco Ruiz de Zurbarano (1612), Juan de Salinas (1612), Martín de Zumárraga Landaburu (1613) edo Pedro Martín de Manurga (1614). Egia esan, merkatari-talde honetan mota askotako tratulariak aurkituko ditugu, bereziki Ternuarantz bidalitako ontziak eta ontziteriak hornitzeko inbertsio handiak edo txikiak egiten zituztenak eta, beste alde batetik, Gaztelako Koroaren barnealdeko hirietara arrain inportazioaren merkatuan parte hartzen zutenak. Gainera ikusita, begi bistakoa da Espainiako arrain-merkatuan, Gasteizko merkatari-taldeko partaideen agerpena betidanik pentsatu dugun baino handiagoa zela.

1610. urtean, Sabat de Iturbide eta Gasteizko merkatari batzuen arteko lehen akordioa egin zen, egitasmo honetako partaide nagusiak hauexek zirelarik: Juan de Amézaga, Francisco de Eguiluz, Francisco González de Legarda, Juan de Castillo Landa, Pedro de Murguía, Antonio de Larrina eta Juana de Calleja (Antonio de Garibayren alarguna). Antza denez, arrain-merkatuari buruzko tratulari gasteiztar hauen eskarmentua eta ezagutza nahiko sakona zen eta, ondorioz, garai hark eskaintzen zizkien aukera ekonomikoak profitatu nahian ez zuten arriskutsu samarrak ziren inbertsio hauek egiteko dudarik eduki. Egia esan, beste une batean aipatu dugun bezala Gasteizko merkatariak salerosketetan zuzenean parte hartu ez ezik, kanpoko beste merkataritzak batzuen aldeko bitarteko-lanak ere egin ohi zituztenez, arrainaren garraioa eta merkaturatzea aurrera eramateko prest zeuden, garai hartako baliabide tekniko eta praktikoa gehienak ezagutzen eta menperatzen zituzten-eta. Horrela, XVI. mendearen bigarren erditik aurrera merkatari gasteiztar hauek Gaztelako barnealdera Frantziatik eta Ipar Europatik ekarritako arrain-zamak kontrolatzen ari zirenez, gutxi kostatu zitzairen aberatsagoa zen helburu baten bila beste aurrepausu bat ematea, hau da, inbertsioaren arloan sartzea eta, baliabide honi esker, Espainiako arrain merkatua menperatzen saiatzea.

Inguru hau kontuan hartuz gero, errazago egingo zaigu nola eta zergatik lagundu zuten Gasteizko merkatariak Iturbiderekin egitasmoa ulertzea. Hasieratik, ez dugu ahaztu behar hiri askorentzat arrain-horniketa premiazkoa zela eta tratulari hauek ekintza honetatik irabazi handiak lortu ahal izateko aukera honetaz baliatu ziren. Egia esan, etekinak eskuratzeko arrain-merkatuak eskaintzen zizkien aukerak inoiz baino handiago eta adierazgarriagoak izan zirela gogoratu behar dugu. Horregatik, tratulari hauek Iturbiderek eginiko hitzarmenez gain, neurri txikiagoko proiektu eta mentura ekonomiko askotan ere parte hartu zuten. Hala eta guztiz ere, Iturbidek eta Gasteizko merkatari hauek sorturiko konpainiak 1614ko udara arte iraun zuen. Badirudi une hartara arte egitasmo honetan osasuna nahiko

ona izan zela, baina 1614ko udan inork espero ez zituen arazoak sortzen hasi ziren eta ondorio nagusia ontziteria eta negozio honen desagerpena izan zen.

5. taula

Gasteizko XVII. mendeko lehenengo erdialdeko arrain-inportatzaile nagusiak¹⁴

URTEAK	MERKATARIA	ARRAIN-MOTA	BESTEAK
1610-1637	Antonio de Zavala	Arraina	Oihalak eta salgaiak
1630-1637	Martín de Elguea Retana	Arraina	Artilea eta ganbio-letrak
1629-1639	Pedro de Garibay	Arraina	Artilea, oihalak eta ganbio-letrak
1630-1639	Juan de Maturana	Arraina	Artilea eta salgaiak
1630-1637	Juan López de Arcaute	Arraina	_____
1637-1653	Iñigo de Padura	Arraina	Artilea
1637-?	Simón de Urbina	Arraina	_____
1573-1600	Martín de Aramayona	Arraina	Oihalak eta argizaria
1601-	Martín de Zumárraga	Arraina	_____
1630-1638	Francisco Ruiz Zurbano	Arraina	Artilea

Urrunago joateke, agiriek ez digute enpresa honek pairatu zuen porrotaren arrazoiak adierazteko aukera gehiegi ematen baina, orokorrean, badirudi ziorik garrantzitsuena Sabat de Iturbide hiltzeko zorian zegoela izan zela. Horrela, 1614ko arrantza-ekitaldia garatzen ari zen unean, konpainia honetaz Gasteizera informazio nahasi eta kezkarriak heltzen hasi ziren. Pedro de Mújicak bidalitako gutun batzuei esker, Antonio de Maturanak eta Bartolomé de Galarretak zer gertatzen ari zen jakin ahal izan zuten:

por cossa nueva tendra Vm. ver Cartta mia Pero en las ocasiones que se me ofrecen no puedo dexar de Valerme del amparo de mis Señores y amigos y ansi como tan aficionado y satisfecho que en lo que se me ofreciere rrescevisse, merced, e querido suplicar y escribir estos renglones = Ya vmds. tendran noticia de la muerte del capitan saubat de ytturbide y porque soy cierto que vmds. estaran enfrascados ansi unos como otros con el = advierto que aca se dice Por muy cierto que tratan embiar algunos bajeles al enquentro de sus naos para que no bengan aca querramos que no los topen y bengan al passaje¹⁵.

Dударik gabe, bazekiten Gasteizko merkatariek Pedro de Mújicak azaltzen zienak ondorio handiak ekar zitzakeela, beraz, ahalik eta azkarren, hilabete batzuk pasata, tratulari hauek beste bazkide batzuei (Juan de Ugarte, Antonio de Larrina, Juan de la Presa Salazar eta Juan Presenciori) botere berezi batzuk eman zizkieten Baionara joan ahal izateko eta hiri hartan bertan Iturbide kapitainaren oinordekoei zorrak eskaintzeko¹⁶. Gertakizun hauek azaldu nahian, negozio honen garapenez 6. Taulan bildu ditugun datuak nahiko adierazgarriak dira, argi eta garbi dago 1610etik 1614ra Sabat de Iturbideren ontziteria hornitzeko eginiko diru-inbertsioa murriztuz joan zela. Horrela, punturik altuena 1611n lortu zuten 184.700

14. Iturria: (A)rabako (A)giritegi (H)istoriko (P)robintziala. Protokolo ezberdinak.

15. AAHP. Diego Remírez. 2.600 Protokoloa. 1614/07/29. 1.009 fol.

16. Ibidem, 1614/10/12. 910r.-911v. fol. Dokumentu hau sinatu zituztenak hauek izan ziren: Juan de Presencio la Molina, Francisco González de Legarda, Bartolomé de Galarreta, Juan Ochoa de Zuazo, Juan de Castillo Landa, Juan de Ugarte, Antonio de Larrina eta Juan Bautista de Nanclares.

zilarrezko errealeko inbertsio batekin baina, urte hartatik aurrera, diru kopurua erdia baino gutxiagorantz murriztuz joan zen. Antza denez, Gasteizko merkatarien asmoak eta nahiak hasieran baino ahulagoak ziren eta horrek negozioaren garapena edo nazioarteko egoera ekonomikoa txarrak zirela esan nahi du.

Aldi berean, diru-esparruan gertatzen zenaz gain, inbertzaileen kopuruari zegokionez, joera ere okerragotzen hasi zen, 10etik 7 inbertzailera murriztuz. Alderantziz, merkataritza-mentura honetan erabilitako itsasontzi-kopuruak kontrako eboluzioa jarraitu zuen, urteak pasa ondoren gehituz joan zen eta. Baina, orokorrean, taula honetan ikus ditzakegun datu gehienek konpainia honetako egoera gero eta kaskarrago bihurtzen ari zela azaltzen digute.

6. taula
Sabat de Iturbideren ontziteriaren garapena (1610-1614)

URTEAK	DIRU-INBERTSIOA ¹⁷	INBERTZAILE-KOPURUA	ONTZI-KOPURUA
1610	147.300	10	9
1611	183.900	12	8
1612	77.775	10	6
1613	81.800	8	11
1614	86.900	7	10

Enpresa honek jasandako porrota alde batera utzita, ontziteria hau hornitu ahal izateko Gasteizko mekatariek eta bitartekoez sarturiko diru-kopuruaren zerrenda 7. Taulan ikus dezakezue. Taula honetan aipaturiko kantitate hauek ikusita, 1610 eta 1614 arteko garaian Francisco de Eguiluz (55.050), Bartolomé de Galarreta (51.150), Francisco González de Legarda (47.850) eta Juan de Ugarte (44.000) inbertitzaile nagusiak izan zirela esan dezakegu. Antza denez, inbertitzaile hauek sartutako diru-kopuruak nahiko ezberdinak izan baziren ere, orokorrean, inbertsio hauen artean gehien errepikatzen zen batez bestekoa 30.000 eta 40.000 erreale artekoa zen (7 inbertzaile daude eta). Kopuru hau baino altuagoak diren inbertsioak egin zituztenak goian aipatutako lau horiek izan ziren; aldi berean, behetik 20.000 eta 30.000 erreale artekoak 4 izan ziren, eta azkenengo beste sei inbertzaileek 20.000 erreale baino gutxiago sartu zuten. Beste alde batetik ikusita, 1611n Francisco de Eguiluz (28.800) eta, bereziki, Sebastián de Vitoriano (30.000) izan ziren diru-kopururik altuenak sartu zituztenak.

7. taulako datuak alde batera utzita, egitasmo honek jasandako arazoak jorratu nahian gaudenez, negozio honen bukaera azaltzen saiatuko gara. Pedro de Mujicaren oharpenak entzun bezain pronto, enpresa honetan parte hartzen zuten merkataria eta tratularia gasteiztar guztiak Sabat de Iturbidek egindako akordioak garbitzeko eta kobratzeko mugimendu sakon eta eraginkorrak egiten hasi ziren. Adibidez, Francisco González de Legarda, Juan Bautista de Nanclares, Antonio de Larrina, Juan de Castillo Landa, Juan de Presencio la Molina, Juan de Ugarte eta Bartolomé de Galarreta Iturbiderek eta bere oinordekoekin sortzen ari ziren arazoak konpondu ahal izateko agiri ofizial bat egiteko elkartu ziren.

¹⁷. Zilarrezko errealak (dukat batek zilarrezko hamaika erreale balio zuen).

7. taula
Gasteizko merkatarien diru-inbertsioak (1610-1614)¹⁸

	1610	1611	1612	1613	1614	GUZTIRA
Juan de Aberásturi	13.200	12.100	—	11.000	—	36.300
Juan de Amézaga	11.000	11.000	8.800	—	—	30.800
Francisco Eguiluz	18.000	28.800	8.250	—	—	55.050
Juan Díaz de Garayo	20.000	—	—	—	—	20.000
Francisco Gez. Legarda	13.200	12.100	—	11.000	11.550	47.850
Pedro de Arcaya	16.500	14.300	7.700	—	—	38.500
Juan del Castillo Landa	16.500	11.000	—	4.400	5.500	37.400
Pedro de Murguía	18.000	18.000	—	—	—	36.000
Juana de Calleja	13.200	10.000	4.400	—	—	27.600
Antonio de Larrina	7.700	16.500	—	—	—	24.200
Sebastián de Vitoriano	—	30.000	—	—	—	30.000
Juan de Salinas	—	5.500	—	—	—	5.500
Bartolomé de Galarreta	—	15.400	11.000	11.000	13.750	51.150
Cristóbal de Urune	—	—	8.800	—	—	8.800
Francisco Foronda	—	—	4.400	—	—	4.400
Juan Presencio Molina	—	—	9.350	11.550	12.650	33.550
Antonio Maturana	—	—	9.075	—	—	9.075
Juan B. Nanclares	—	—	6.000	7.000	7.700	20.000
Martín de Manurga	—	—	—	3.850	—	3.850
Juan de Ugarte	—	—	—	22.000	22.000	44.000
Juan Presa Salazar	—	—	—	—	13.750	13.750
GUZTIA	147.300	183.900	77.775	81.800	86.900	577.675

Dokumentu honetan haiek 1614ko martxoan, “a pérdidas y ganancias” sistema erabiliz, gutxi gorabehera 10.000 dukateko inbertsioa zuen konpainia bat eratu zutela argitzen zuten. Inbertsio haren xedea Ternuara eta Norvegiara arrantzarako prest zeuden 10 ontzi bidaltzean zetzan eta, kontratuetan argi eta garbi ikus daitekeenez, ontziteria honetako ale guztiek zamaketa-lanak Donostia, Bilbo, Pasaia, Kastro edo Laredoko portuetan derrigorrean egin behar bazituzten ere, bazirudien Sabat de Iturbide kapitaina hil ondoren bere oinordekoek besterik egiteko asmoa zutela. Konkretuki, kanpotik jasotako albisteek Gasteizko merkatariari ontziak Frantziako portuetara abiatzen ari zirela esaten zieten,

como quisieren ocultar y encubrir las ganancias que binieren y carga con que trajeren aciendo otros fraudes y molestias y ocassionandonos a muchas costas largos y costosos pleitos que como en rreyno estraño sean y deben tener y atenedos a esto y a otros muchas estorssiones y fraudes que nos pueden acer suponiendo otros acreedores y a los supuestos y a otros posteriores acerles pago de lo procedido de la dicha compañía (Ibidem, 1614/08/30. 1.007v. fol.).

Agiri honetan, negozio hari bukaera emateko aurkituko zituzten arazoak deskribatu ondoren, Gasteizko merkatariak Sabat de Iturbideren zorrak handiak zirela zekiten, bazekiten-eta beraiek ere 20.000 dukat baino gehiagoko zorra zutela.

18. Zilarrezko errealetan erabilitako diru-kopuruak.

Azkenean, antza denez, Gasteizko merkatarien asmoekin eta proiektuekin bukatzeko Iturbideren porrota eta bere oinordekoen nahiak elkartu ziren. XVI. mendearen bukaeratik merkatari eta bitarteko gasteiztarrek etekin handiak lortzeko arrain-merkatua nahikoa aproposa zela ikusi zuten inbertsio handiak sartzen hasi ziren eta egoera honetako ezaugarriak aipagarrienetarikoa lan honetan bertan ikertu dugun arrantzarako konpainia baten sortzea eta garatzea izan zen. Gaztelako iparraldeko eta lautadako hiri nahiz herri anitz arrainez hornitzeko, merkataritza-konpainia bat sortzeko une eta bide aproposa zela ere bururatu zitzairen.

Nahiz eta bost urtez Gasteizko merkatari askok enpresa honetan inbertsio handiak egin, azkenengoz, Donibane Lohitzuneko bazkidearen erruagatik denboran zehar jorratu eta burutu zituzten egitasmo guztiak desegin ziren. Hala eta guztiz ere, Gasteizko merkatariak tratu hau guztiz onuragarria zela argi eta garbi ikusi zuten unetik, negozio honetan bertan eginiko diru-inbertsioak inoiz baino handiagoak izan ziren. Bazekiten Gaztelako arrain-merkatua menpera zezaten Ternuarantz abiatzen ziren ontziteri hauetan parte hartu behar zutela. Porrot gogor hauetaz gain, bitarteko eta merkatari gasteiztarrek eskarmentu honetaz onura handiak ere atera zituzten, behintzat, arrain-merkatuari dagokionez, merkataritza zuzena alde batera utzi zutelako eta bitarteko-lanei lotuta jarraitu zutelako.

Bibliografia

- Agirreazkuenaga, J., (1985): "Euskal Herriko historia ekonomikoa", in Joseba Intxausti (Zuz.), *Euskal Herria. Historia eta Gizartea*, Oiartzun, Caja Laboral, 241-262.
- Angulo Morales, A., (1995a): *La formación de una Clase Emergente. Estudio prosopográfico de la Burguesía Vitoriana (1670-1840)*, Gasteiz, 1998 (Argitaratzeko dagoen lana).
- , (1995b): "El mercado y el comerciante. Formas de organización mercantil y vida cotidiana en Vitoria (siglos XVII y XVIII)", in José María Imicó (Zuz.), *La vida cotidiana en Vitoria en la Edad Moderna y Contemporánea*, Donostia, Txertoa, 291-329 orr.
- , (1995c): *Las puertas de la vida y la muerte: la administración aduanera en las Provincias Vasvas (1690-1780)*, Bilbo, Euskal Herriko Unibertsitatea.
- , (1996): "Las escrituras de poder en el siglo XVIII. Un medio de sustitución y representación de las personas físicas y jurídicas", in Rosario Porres (Zuz.), *Aproximación metodológica a los Protocolos Notariales de Alava (Edad Moderna)*, Bilbao, Euskal Herriko Unibertsitatea, 221-234.
- Azcona Guerra, A. M^a, (1996): *Comercio y Comerciantes en la Navarra del siglo XVIII*, Iruñea, Nafarraako Gobernua.
- Azpiazuelorza, J. A., (1990): *Mercaderes guipuzcoanos del siglo XVI*, 2 Vol., Donostia, Gipuzkoako Kutxa.
- Casado Soto, J. L., Garate Ojanguren, M., Tellechea Idigoras, J. Y. eta Pardo S. Gil, J., (1995): *Itsas aurrean. El País Vasco y el mar a través de la historia*, Donostia, Untzi Museoa.
- Echevarría Alonso, Mª J., (1995): *La actividad comercial del puerto de Santander en el siglo XVII*, Santander, Actividad Portuaria de Santander.
- Fernández de Pinedo, E., (1985): *Crecimiento económico y transformaciones sociales en el País Vasco, 1100-1850*, Madril, Siglo XXI.

- García de Palacio, Diego, (1944): *Instrucción náutica para navegar*, Madril, Ediciones de Cultura Hispánica.
- García Fernández, E., (1995): "Las cofradías de pilotos, mareantes y pescadores vascas (siglos XIV al XVI)", in EA., *Golfe de Gascogne*, Pau, 1996, 357-375.
- Laburu, M., (1992): *Itsas dokumentu zaharretan erabilitako hitzak jasotzen dituen hiztegi laburra*, Zarautz, Gipuzkoako Foru Aldundia.
- Pontet-Fourmigue, J., (1990): *Bayonne. Un destin de ville moyenne à l'époque moderne (fin du XVII siècle-milieu du XIX siècle)*, Biarritz, J. & D. Editions.
- Valverde, L., (1985): "Historia de Guipúzcoa/Gipuzkoa historian", in Joseba Intxausti (Zuz.), *Euskal Herria. Historia eta Gizartea*, Oiartzun, Caja Laboral, 204-215.
- Zabala Uriarte, A., (1994): *Mundo urbano y actividad mercantil. Bilbao 1700-1810*, Bilbao, Bilbao Bizkaia Kutxa.

ERANSKINA

1. AGIRIA

Gasteizko bi bitartekoren arteko merkataritza-akordioa, Cristóbal de Paul eta Pedro de Urbina ren artean (AAHP. Diego de Gamarra. Protokolo 2.392. 1614ko apirilaren 1.an. 420r.-421v. fol.)

«(420r. fol.) En la ciudad de Vitoria a primero dia del mes de abril de mill y seiscientos y catorçe años ante y por testimonio de mi diego de gamarra escribano publico del rrey nuestro señor y uno de los del numero de la dicha ciudad de Vitoria y de los testigos en fin escriptos pareçieron presentes de la una parte Christobal de Paul vezino de esta ciudad de Vitoria y de la otra Pedro de Urbina vezino de la dicha ciudad y dixeron que por quanto el dicho Christobal de Paul tenia muchas encomiendas de mercaderias de mercaderes para las poder abiar y enbiar a las partes y lugares a donde por los dichos mercaderes se le mandasen por la horden y cartas misibas que para el dicho efecto los dichos mercaderes enbiasen con las dichas mercaderias dezmandolas en los puertos de la mar y secos de las aduanas de ellos que estan en esta dicha ciudad. Las quales dichas encomiendas que ansi tiene el dicho Christobal de Paul el qual dixo que las queria dar todas en la forma y manera que el las tenia al dicho Pedro de Urbina las manifiçiasse abiasse y enbiase dezmandolas primero por su cuenta en la aduanas de la mar y puerto seco de esta dicha ciudad guardando el suso dicho Pedro de Urbina la forma y hordenes que por los dichos encomenderos mercaderes y dueños de las dichas mercaderias se dieren por sus cartas misibas y otras ordenes e ynstruções tubiendo el dicho Pedro de Urbina libro con cuenta y razon asentando en el todas las partidas de probecho que procedieren de la encomienda que los dichos mercaderes dieren conforme se pagan de las dichas mercaderias sin que el dicho Christobal de Paul aya de pagar ni pague marabedis ningunos para el diezmo y fletes de las dichas mercaderias y que el probecho que de ellas y de otras cosas y de encomiendas precediere se aya de partir y parta yualmente entre los dichos Christobal de Paul y Pedro de Urbina sacando primero de las dichas encomiendas ganancias y probechos trecientos reales en cada un año para el dicho Pedro de Urbina para ayuda del alquiler de la casa y tener el dicho libro con cuenta y razon y las dichas cartas misibas y hordenes y por el dezmar y abiar las dichas mercaderias y por el longaje de ellas = respeto de que el dicho Christobal de Paul le da al dicho Pedro de Urbina todas las dichas encomiendas que al presente tiene y adelante tubiere por ser como son de mucha cantidad balor y aprobechamiento y con las condiciones arriba declaradas con que el dicho Pedro de Urbina sacados los dichos trecientos reales arriba declarados de todo el balor de las dichas mercaderias para su trabaxo como esta declarado le aya de dar y pagar al dicho Christobal de Paul la mitad de lo demas que montaren las (420v. fol.) dichas encomiendas de las dichas mercaderias y los demas aprobechamientos que fuera de las dichas encomiendas ubiere o en otra qualquier forma ansi de las mercaderias que no ubiere obligacion de dezmar en los dichos puertos como en otra qualquier manera = Y el dicho Pedro de Urbina dixo que respeto del mucho bien utilidad y probecho e ynteres que a el se le sigue de le dar como el dicho Christobal de Paul le da todas las encomiendas de sus mercaderes que al presente tiene que son muchas y las que adelante tubiere sin exçetar ni reserbar en si cosa ninguna de ellas = el dicho Pedro de Urbina dixo que siendo como hera su boluntad preçisa y obligatoria hazetando desde luego como dixo hazetaba esta dicha escritura de transaçion y conçierto que durante la vida del dicho Christobal de Paul y la suya dara y pagara al dicho Christobal de Paul o a quien su poder para ello ubiere sacados los dichos trecientos reales en cada un año la mitad de las dichas encomiendas de las mercaderias que por los dichos sus encomenderos del dicho Christobal de Paul que al presente tiene y en adelante tubiere y los que el dicho Pedro de Urbina por si al presente tiene y adelante tubiere y adquiriere. Y pagara la dicha mitad de medio en medio año y ansi bien dixo que para que aya luz y claridad berdadera de la cantidad que por su mitad de las dichas encomiendas pertenecieren al dicho Christobal de Paul y de las demas encomiendas que fuera de las mercaderias dezmeras ubiere las dara y pagara al dicho Christobal de Paul o a quien su poder ubiere por mitad en la forma sobredicha para el dicho tienpo arriba señalado para cuyo efeto dixo que se obligaba y oblige de tener un libro con cuenta y razon en donde con toda fidelidad retitud y cristiandad asentar las cargas de mercaderias y todas las sacas y otras cosas que se le enbiaren por los dichos mercaderes y las cartas misibas y hordenes todo lo qual queda en pie y de manifiesto sin encubrir ni ocultar cosa ninguna de ello y ademas de ello dixo el dicho Pedro de Urbina que el por su cuenta y del dicho Christobal de Paul dezmará en las dichas aduanas las dichas mercaderias y pagara los fletes de ellas

sin que el dicho Christobal de Paul tenga obligacion de yr a dezmar cosa ninguna ni pagar fletes ni portes de las dichas mercadurias sino que el dicho Pedro de Urbina (421r. fol.) las aya de dezmar en su nombre y del dicho Christobal de Paul obligandose y obligando el dicho Christobal de Paul en birtud de los poderes que cada uno de ellos tubieren de los dichos mercaderes y encomenderos y en su nombre = con condicion que si alguno de los dichos mercaderes y encomenderos por quienes y en cuyo nombre se dezmareen las dichas mercadurias faltasen y dexasen de pagar el diezmo de ellas al rey nuestro señor o a la persona que le ubiere de aber aya de ser y sea por cuenta de entranbos los dichos Pedro de Urbina y Christobal de Paul por mitad = Y es condicion que el dicho Pedro de Urbina aya de cobrar y cobre con toda diligencia y cuidado todos los marabedis que montare el diezmo de las dichas mercadurias y ansi bien los fletes y portes de ellas y las encomiendas ganancias y probechos que de ellas procedieren mediante las dichas encomiendas Las quales dichas encomiendas ganancias y probechos se ayan de partir y partan de por mitad sacando de ellas como dicho es primero y ante todas cosas los dichos treientos reales sin que el dicho Christobal de Paul aya de recibir y cobrar de los dichos encomenderos los marabedis que motaren las dichas mercadurias ni fletes ni portes de ellas ni encomiendas ni probechos de ellas sino el dicho Pedro de Urbina para dar cuenta de ellas y ansi bien dixo el dicho Pedro de Urbina que por razon de hazer todo lo en esta escritura de concierto y transacion y tener el dicho libro cartas misibas y hordenes y casa capaz y bastante para tener y rezibir las dichas mercadurias y sacas y hazer todo lo demas arriba dicho y declarado no llebara mas de los dichos treientos reales sacandolos del monton de las dichas encomiendas y ganancias y aprebchamientos en cada un año que ubiere por que lo demas se a de partir entre el y el dicho Christobal de Paul por yguales partes y esto a de ser y se entiende por todos los dias de la vida del dicho Christobal de Paul y Pedro de Urbina y que el dicho Christobal de Paul le pueda pedir cuenta al dicho Pedro de Urbina de las encomiendas y ganancias de medio en medio año como dicho es y el le aya de dar y pagar las dichas ganancias y encomiendas a los dichos plazos arriba declarados sin que en ello pueda poner ni ponga contradicion ninguna so pena que si lo tal hiziere dixo que no quiere que sea hoydo en juicio ni fuera de el y los dichos Christobal de Paul y Pedro de Urbina dixeran que desde luego hazetaban y hazetaron esta dicha escritura de transacion (421v. fol.) y concierto en la forma sobre dicha con las condiciones gravamenes y posturas en el espresadas y declaradas de una conformidad siendo como dixeran que heran conformes en ella y por lo que a cada uno de ellos toca de goardar cunplir y mantener lo contenido en esta dicha escritura de transacion y concierto dixeran que obligaban y obligaron sus personas y bienes muebles y raices derechos y haziones abidos y por aber y dixeran que daban y dieron enter y cunplido poder a todas las Justiçias y Jueçes competentes del rey nuestro señor que de esta causa puedan y deban conoçer conforma a derecho a la Jurisdiccion de las quales dixeran que se sometian y sometieron renunciando como esperesamente dixeran que renunciaban su propio fuero Jurisdiccion y domiciliio y la ley sit conbenerit de Jurisdicione o niunjudicun para que ansi se lo agan cunplir y goardar por la bia y remedio que mas brebe y executibo sea como si contra ellos y cada uno de ellos fuese juzgado y sentenciado por sentencia difinitiba de juez competente por ellos pedida y consentida y pasada en autoridad de cosa juzgada y dixeran que renunciaban y renunciaron toas y qualesquier leyes fueros y derechos y hordenamientos que en su favor y contra lo que dicho es son o pueden ser con la ley que dice que general renunciacion de leyes fecha que nombala = en testimonio de lo qual dixeran que lo otorgaban ansi ante y por testimonio de mi el sobre dicho escribano siendo presentes por testigos Juan de Ulibarri procurador y Bartolome de Esquibel y Martin de Ybarguren vezinos de esta ciudad de Vitoria y Martin de Otaçu avitante en ella y los dichos otorgantes a quien yo el dicho escribano doy fee conozco lo firmaron de sus nombres = Juntamente con los testigos que sabian».

2. AGIRIA

Cristóbal de Urune eta Sabat de Iturbide kapitainaren arteko arrantzarako konpainia-kontratu bat, 1611koa (AAHP. Diego Remírez. 4.599 Protokoloa. 1611ko maiatzaren 27an. 340r.-342r. fol.)

«(340r. fol) En la çidad de Vittoria a veinte y siete dias del mes de mayo de mill seiscientos y onze años ante mi diego Remirez escrivano publico del rrey nuestro señor y del numero de la dicha ciudad y testigos parecieron presentes de la una parte cristoval de Urune vecino de la dicha çidad y de la otra parte joan lopez de orivar vecino de la villa de algoybar en la provincia de guipuzcoa y dixeron que entre ellos estaban convenidos y conçertados de formar compañía en la nao llamada nuestra señora de la asumcion que es del dicho juan lopez de orivar que es de porte de doçientos y cinquenta toneladas Patron y maestre Joan de berastegui y capitan aparicio de gorostola vecino de nutrico que partio para la provincia de terranova a pesqueria de bacallao y grasas la semana sancta proxima pasada deste dicho año en la qual el dicho crstoval de Urune corrio rriesgo a perdida y ganancia de cien ducados que dio para la dicha compañía sobre la dicha nao que dios guarde los quales dio al dicho Joan lopez de orivar en dineros de contado en Presençia de mi el Escrivano y testigos y El se dio por contento y entregado a su voluntad por quanto los rreçivio en presencia de mi el escrivano y testigos y el rriesgo de los dichos cien ducados a de correr el dicho cristobal de urune sobre la dicha nao y con ellos a de ganar a rrespecto de lo q ue truxere la dicha nao asi de pescado curadillo o pasta grassas o otra qualqueir mercaderia que truxere la dicha nao del dicho biaxe de la provincia de terranova este presente año a donde partio desde la concha de guetaria y trayga en salvamento y para que se declare y sea con mas justifiçacion en la forma que se ha de (340v. fol) Hazer y baluar las dichas mercaderias y precio de dicha nao se entienda que solo se a de baluar la dicha nao con sus belas cordaxe y artilleria y no otras algunas y tasada y baluada la dicha nao y xarçias sea de partir la ganancia o dano que conforme lo puesto le pertenece al dicho Joan lopez de orivar y al dicho crsitobal de urune rrata por cantidad conforme al puesto y para que lo guarde pertenecièrre al dicho cristoval de urune en la dicha nao y lo cobre del dicho Joan lopez de orivar por esta escriptura de compañía con las condiciones siguientes = la primera condicion es que si la dicha nao se bolviera del biaxe y Jornada principiada sin poder conseguir por qualquier ympedimiento que se ofrezca en tal caso el dicho Joan lopez de orivar queda obligado a rrestituir El bolber al cristoval de urune El principal que corre en la dicha nao descontando del dicho principal las averias de testigo de nao y perdida de clavos artilleria mastillos y cordaxe que pertenecieren y tocaren al dicho Principal sueldo a libra rrata por cantidad tasando para esta quenta la dicha nao y demas xarçias dichas = la segunda condiçion es que si lo que dios no permita la dicha nao fuere tomada o rrobada por amigos o enemigos o en qualquier manera se perdiere y despues fuese rrecuperada en qualquier tiempo por el dicho joan lopez de orivar en tal caos pagando y contribuyendo el dicho cristobal de urune en las costas aberias que en esto se hizieren aya de heredar y herede rrata por cantidad sueldo a libra lo que en la tal nao le tocara respectibe corriendo como corre el mismo rriesgo en la forma misma que le corre el dicho joan lopez de orivar senaladamente desde el dia que partiere la dicha nao o hubiere partido del puerto de passaxe bia recta sin escala en la rrochela para de su biaxe asta que buelba al puerto donde hubiere de hazer su derecho y descarga echa a estada y buelta del dicho biaxe = La tercera condiçion es que el dicho (341r. fol.) Joan lopez de orivar queda obligado a que la dicha nao a de venir a açer su derecha descarga a los puertos de Castro Sant sebastian El pasaxe y bilbao para que viniendo a los dichos puertos acuda El dicho cristoval de Urune con su presencia a la aberiguacion de las ganancias y perdidas que traxere la dicha nao a tomar puerto y descarga en la andalucia portugal y francia para cuyo remedio y que el dicho cristoval de urune no quede lesso ni enganado por no poder acudir a francia portugal y a la andalucia queda obligado el dicho Joan lopez de orivar a que pagara al dicho cristoval de Urune El principal al que corriere en la dicha nao que biniere a descargar a los puertos de españa con mas al veinte y siete y medio por ciento de ynteresses en rreales de plata Luego dentro de quinçe dias que se sepa lo tal sin que sea necesario entrar en quantas de perdidas y ganancias en la tal nao que asi se fuese a tomar puerto y descarga fuera de los puertos declarados = la quarta condicion es que si dentro de quinze dias primeros siguientes que llegare la dicha nao a los puertos declarados de suso y el dicho Joan lopez de orivar quisiere dar y pagar al dicho cristoval de Urune y a su derecha voz el principal que tiene dado sobre la dicha nao que biniere en salvamento con mas a veinte y siete y medio por ciento por las ganancias e ynteresses que berisimilmente pudiere ganar en la compania declarada en esta escriptura y todo Ello en rreales de plata se entienda haver

cumplido la dicha compania y dado quenta liquida y acavada a contento de ambas partes y esta Eleccion y escoxe a de hazer el dicho Joan lopez de oribar como dichos es dentro de quinze dias despues que aya benido la dicha nao en salvamento e requeriendole con un escrivano y testigos a que escoxa a dar quenta y rrazon de la tal compania o el pagar el principal e ynteresses a rrazon de beinte y siete y medio por ciento en (341v. fol.) Dineros de contado y benida que sea la dicha nao abisar al dicho Cristoval de Urune para que vaya a la descarga de la dicha nao y si dentro de los quinze dias el dicho Joan lopez de orivar no hiziere eleccion de lo suso dicho la haga el dicho cristoival en que aya de dar y de a veinte y siete y medio por ciento de ynteresses en la dicha nao que asi va a la pesca de pescado curadillo e cristoival de Urune pueda cobrar el principal e ynteresses declarados en la dicha su carta condicion y pedirle cuenta con pago de la compania ganancias e perdidas que traxere la dicha nao del dicho obraxe y con lo suso dicho condiciones declaradas en esta escriptura ambas las dichas partes por lo que a cada uno dellos toca e atañe para el cumplimiento desta dicha escriptura y condiciones della que de suso ban declaradas se obligaron en forma y obligaron sus personas y bienes muebles y rayçes avidos y por aver y el dicho Joan lopez de orivar para mas seguridad de la paga de los dichos cien ducados de principal e ynterreses que montaren por especial obligaçion e ypoteca no ynobando ni derogando la general a la especial obligo la dicha nao que de suso ba nombrada y declarada y sus armaçones y las bituallas y pertrecheria y artilleria que en ella estan puestas y adelante pusieren y pescado grasas y arrobos y demas cosas que de ella proçediere en el dicho biaxe le obliga que la tenga en pie y de manifiesto y no la venda ni enaxenara a persona alguna asta tanto que rrealmente sea pagado al dicho cristoival de Urune so pena que la tal venta enaxinandose asi ninguna y de ningun balor ni hefecto y no pase ningun derecho ni senorio ni quasi en poder de tercero para todo lo qual dieron poder cumplido a todos y qualquier Jueçes y Justiçias del rrey nuestro señor de qualesquier parte fuero y juridicion que sean especialmente a los muy poderossos señores presidente y oydores alcaldes del crimen de la rreal chancilleria de valladolid a cuya Juridicion se sometieron (342r. fol.) Con las dichas sus personas y bienes muebles y rrayçes avidos y por aver para que se lo hagan tener y guardar y cumplir como si estubiesen dentro de las cinco leguas de la dicha chancilleria y para la execucion y cumplimiento de todo lo que dicho es puedan ymbiar una persona con bara de Justiçia con quinientos maravedis de salario en cada un dia de los que se ocupare de la yda estada y buelta por los quales querian ser Executados como por el dicho principal sobre lo qual rrenunciaron su propio Fuero Juridicion domiçilio y la ley sit convenerit de Juridicione ommium judiçione para que ansi se lo hagan cumplir y guardar y pagar como si todo lo que dicho es fuese sentenciado por juez competente por ellos pedida y consentida y pasada en auctoridad de cosa juzgada sobre que rrenunciaron todas las leyes fueros y derechos que contra lo que dicho es sean o puedan ser en su favor con la que dice que benir al renunçiacion de ley es que o me faga que non bala en testimonio de lo qual lo otorgaron ansi ante el presente escrivano publico e testigos en fin escriptos siendo testigos Pedro de aguirre y cristoival de ascarraga y francisco de gamiz estantes en la dicha ciudad y los dichos otorgantes a quienes yo el presente escrivano doy fee que conozco lo firmaron de sus nombres».